

Діалогічне мислення як психолого-філософська основа формування самоідентичності підлітка в умовах цифровізованого шкільного середовища

Ірина Розман¹, Тетяна Щербан², Любов Карташова³

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Освіта/Педагогіка	159.922.8:37.015.3:37.09 1.33:004

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18595715>

Анотація. Стаття присвячена розгляду діалогічного мислення як психолого-філософського феномена, що є центральним механізмом самосвідомості та самоідентичності підлітка у шкільному середовищі. У статті акцентована увага на інтеграцію цифрових технологій у освітній процес. Наголошено, що існують специфічні умови соціальної взаємодії, які впливають на когнітивні, емоційні та соціальні аспекти становлення особистості. Доведено, що цифрове середовище трансформує контексти комунікації та активізує процеси соціального конструювання ідентичності. Зазначено, що відбувається моделювання меж між реальними і віртуальними особистісними позиціями. Уточнено значення відмінності між монологічним і діалогічним мисленням. Зазначено, що при діалозі кожна позиція претендує на смислову вагу, стаючи предметом критичного осмислення, тоді як у монологічному мисленні домінує одна істина.

Встановлено, що результативне формування ідентичності залежить від здатності суб'єкта до рефлексії, самопрезентації і діалогу з іншим у багатовимірному цифровому контексті.

Ключові слова: діалог, психологія, педагогіка, цифровізація, ЗЗСО, колектив, шкільна програма.

Dialogic thinking as a psychological and philosophical basis for the formation of a teenager's self-identity in a digitalized school environment

Abstract. The article is devoted to the consideration of dialogical thinking as a psychological and philosophical phenomenon, which is the central mechanism of self-awareness and self-identity of adolescents in the school environment. The study examines the phenomenon of dialogical thinking as a psychological and philosophical structure that

¹ доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет, 89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>

² доктор психологічних наук, професор, Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II, кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти, 90202, Закарпатська область, м. Берегове, площа Кошута, 6, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3702-8029>

³ доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти дорослих та цифрових технологій, Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО УМО НАПН України, 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52а, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1270-4158>

underlies the formation of self-identity in adolescents in the context of the digital school environment.

It has been established that effective identity formation depends on the subject's ability to reflect, self-present, and engage in dialogue with others in a multidimensional digital context. The data presented allow us to conclude that dialogical thinking is the foundation for the formation of adolescent self-identity in the school environment. It is noted that it ensures not mechanical memorization, but the development of reflective competence, the ability to evaluate, self-regulate, and express oneself socially. The article found that the conditions of educational dialogue correlate with the growth of adolescents' ability to think independently and process information creatively.

It is emphasized that the prospects for research lie in the development of empirical tools for measuring dialogical thinking in schoolchildren. It is emphasized that the integration of dialogical strategies into specific school programs in literature and the humanities must be implemented in the educational process. It has been proven that it is advisable to introduce neurophysiological correlates of dialogism in adolescence. Thus, we have proven that these directions will contribute to a further understanding of the messages of humanistic pedagogy in the context of modern education.

Keywords: dialogue, psychology, pedagogy, digitalization, general secondary education, team, school curriculum.

Вступ

Мислення як форма відображення дійсності містить у собі не лише когнітивні механізми пізнання, а й здатність до інтеграції різних смислових позицій, як зовнішніх, так і внутрішніх. Цифровізація закладів освіти створює середовище, де комунікація учнів відбувається не лише у традиційних формах, а й через цифрові платформи, месенджери та соціальні мережі, що веде до осучаснення комунікативних практик та якісних змін у мисленні підлітків. Аналіз наукових джерел свідчить, що підлітки у цифровому просторі формують нові способи самоідентичності, що відрізняються від класичних соціально-психологічних моделей і включають елементи віртуальної самопрезентації, рефлексії та соціального узгодження думок.

Проблему становлення самоідентичності за умов цифрового середовища досліджували численні українські й зарубіжні науковці. Зокрема, Яновська Т. [15] детально розглядала особливості становлення ідентичності у підлітковому віці та підкреслювала вплив соціального спілкування на особистісний розвиток. Діалогічність мислення розкривається як здатність одночасно співіснувати, конкурувати і синтезувати кілька позицій, що свідчить про інтеграцію соціального та суб'єктивного. Діалог постає як інтерактивний процес, де «Я» і «Ти» взаємодіють, а учасники спільно творять зміст внутрішньої та міжособистісної комунікації. Саме тому діалогічне мислення визначає не лише пізнавальні, а й особистісні процеси становлення підлітка. Особливо важливо підкреслити значення цього феномену у підлітковому віці, коли процеси самовизначення, ціннісного вибору та конструювання образу «Я» набувають високої інтенсивності.

Отже, постановка проблеми полягає у необхідності теоретично й емпірично осмислити діалогічне мислення не лише як когнітивну здатність до ведення дискурсу, а й як психолого-філософський механізм становлення самоідентичності підлітка у цифровізованому шкільному середовищі.

Актуальність дослідження зумовлена глибокими трансформаціями сучасного освітнього простору, пов'язаними з активною цифровізацією навчання та комунікації. Цифрове шкільне середовище суттєво змінює характер міжособистісної взаємодії. Способи пізнання та самовираження учнів стають більш інноваційними. Такий підхід безпосередньо впливає на процеси мислення, рефлексії та особистісного

самовизначення підлітків. Аналіз сучасних освітніх практик довів, що значна частина соціального досвіду підлітка формується в умовах опосередкованої цифрової комунікації, де співіснують, конкурують і синтезуються різні позиції, цінності та смисли.

Підлітковий вік є критичним етапом формування самоїдентичності, коли здатність до внутрішнього та міжособистісного діалогу набуває визначального значення. Представлені дані дозволяють зробити висновок щодо того, що саме діалогічне мислення забезпечує інтеграцію соціального досвіду у внутрішній світ особистості, сприяє розвитку рефлексії, усвідомленню власних позицій і прийняттю іншого як значущого партнера взаємодії. Водночас цифрове середовище створює нові виклики, пов'язані з інформаційним перевантаженням, фрагментарністю сприйняття та множинністю ідентичнісних ролей, що ускладнює процес становлення цілісного образу «Я».

Незважаючи на наявність ґрунтовних психологічних і педагогічних досліджень діалогу та ідентичності, проблема діалогічного мислення як психолого-філософської основи формування самоїдентичності підлітка саме в умовах цифровізованого шкільного середовища залишається недостатньо опрацьованою.

Це зумовлює необхідність подальшого теоретичного осмислення та емпіричного вивчення зазначеного феномену з метою розроблення науково обґрунтованих підходів до психолого-педагогічної підтримки особистісного розвитку підлітків у сучасній школі.

Огляд літератури. Теоретико-методологічною основою дослідження є сучасні вітчизняні концепції, що інтегрують психологічні, педагогічні та філософські виміри розвитку особистості. Українські науковці змістовно розкривали проблему ідентичності підлітків та цифрових впливів. Особливе значення мають праці Г. О. Балла [3], у яких діалог розглядається як базова одиниця педагогічної взаємодії та як спосіб реалізації людської сутності через зіставлення, узгодження й взаємовплив позицій суб'єктів освітнього процесу. Науковець обґрунтовує діалогічний підхід як методологічну основу гуманістично зорієнтованої освіти, що сприяє становленню рефлексивної та відповідальної особистості.

У дослідженнях Г. В. Дьяконова [8] діалогічне спілкування визначається як ключова умова розвитку свідомості й самосвідомості, зокрема у підлітковому віці. Автор доводить, що внутрішній діалог виступає психологічним механізмом інтеграції соціального досвіду у структуру «Я», забезпечуючи цілісність особистісного розвитку.

У концепції З. С. Карпенко [10] діалогічне спілкування постає як універсальний психологічний механізм аксіогенезу особистості. Дослідниця наголошує, що в процесі діалогу відбувається включення Іншого у духовний світ «Я» як значущого партнера, носія цінностей і можливого взірця саморозвитку. Представлені дані дозволяють зробити висновок щодо визначальної ролі діалогу у формуванні ціннісно-смислової структури самоїдентичності.

У працях С. Д. Максименка [13] діалогічність розглядається в контексті генетико-моделювального підходу до розвитку психіки. Автор обґрунтовує положення про те, що розвиток особистості відбувається через активну взаємодію із соціальним середовищем, а діалог виступає формою розгортання внутрішньої психічної діяльності та самосвідомості.

Олена Оліфер [12] розглядає проблеми особистісної ідентичності у філософському дискурсі. Отже, аналіз останніх досліджень засвідчує, що українська психологічна наука сформувала ґрунтовну теоретичну базу для осмислення діалогічного мислення як психолого-філософської основи формування самоїдентичності підлітка. Водночас необхідно уточнити значення діалогічних механізмів саме в умовах цифровізованого шкільного середовища, що зумовлює актуальність і наукову новизну поданого дослідження. Бучма В. В. [6] доповнює контекст гуманістичного навчання і підкреслює

комунікативні аспекти діалогу між учителем і учнем, що важливо для розвитку суб'єктності підлітків.

Деякі додаткові зауваги щодо сучасних українських підходів: не враховується комплексність взаємодій цифрового й класичного середовищ, що потребує подальшої методологічної розробки.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у теоретичному осмисленні та науковому обґрунтуванні діалогічного мислення як психолого-філософської основи формування самоідентичності підлітка в умовах цифровізованого шкільного середовища, а також у виявленні його ролі в інтеграції когнітивних, соціальних і особистісних механізмів розвитку.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачається встановити зміст і сутнісні характеристики діалогічного мислення в контексті сучасних психологічних і філософських підходів. Також необхідно проаналізувати особливості формування самоідентичності підлітка в умовах цифрової освітньої взаємодії. Важливим є з'ясування впливу цифровізованого шкільного середовища на трансформацію комунікативних практик і внутрішнього діалогу особистості. Автори статті мають на меті окреслити психолого-педагогічні умови розвитку діалогічного мислення як чинника цілісного особистісного становлення підлітків.

Завдання статті полягають здійсненні аналізу сучасних психолого-філософських підходів до осмислення діалогічного мислення як механізму розвитку особистості. Не викликає жодних сумнівів щодо необхідності уточнити роль діалогічного мислення у процесах інтеграції соціального досвіду та внутрішньої рефлексії особистості. Також необхідним є окреслити психолого-педагогічні умови та напрями розвитку діалогічного мислення як чинника цілісного особистісного становлення підлітків у сучасному освітньому просторі.

Результати

Філософи-персоналісти зосередили увагу на глибинній природі діалогу як способу буття та мислення. М. Бубер розрізняє діалогічне ставлення «Я–Ти» і монологічне «Я–Воно», де перше відкриває інтерсуб'єктну сферу взаємного визнання і самопізнання (символ «Я–Ти» як фундамент діалогічного буття) [5].

Аналіз робіт свідчать, що діалогічне буття не тільки описує спілкування, а й окреслює умови формування моральної ідентичності та почуття «я» у стосунках з іншим.

Необхідно уточнити значення відмінності між монологічним і діалогічним мисленням: при діалозі кожна позиція претендує на смислову вагу, стаючи предметом критичного осмислення, тоді як у монологічному мисленні домінує тільки одна істина. Психолого-педагогічний аналіз демонструє, що діалогічність мислення – це не тільки зовнішній соціальний діалог, а й здатність учня вести внутрішній діалог, тобто рефлексивно зіставляти власні думки з альтернативними позиціями, аргументувати власну думку та приймати позицію співрозмовника. Ця здатність виступає основним механізмом творчого й критичного мислення: вона дозволяє виробляти різні гіпотези, оцінювати їхню адекватність і приймати рішення.

Нами було з'ясовано, що стадія підліткового мислення, описана Ж. Піаже, як період формальних операцій, сприяє здатності до абстрактного оперування думками, що створює основу для діалогічної взаємодії та самоідентичності. Теорія Ж. Піаже демонструє, що когнітивний розвиток є поетапним процесом якісних перетворень мислення, який створює психологічні передумови для формування рефлексії, самосвідомості та особистісної ідентичності, особливо значущі у підлітковому віці [2].

Самоідентичність підлітка – це процес усвідомлення свого «я» у системі соціальних відносин. Діалогічне мислення сприяє формуванню самоідентичності, оскільки через діалог підліток: вчиться толерантно ставитися до різних точок зору, розвиває здатність

аргументувати і обґрунтовувати власну позицію, здобуває навички кооперації і самостійного прийняття рішень [13, с. 376].

Аналіз довів, що підлітки, які залучені до педагогічних практик і стимулюють діалогічність (дискусії, аргументовані обговорення, колективні проекти), показують вищий рівень самосвідомості й рефлексивної компетентності. Такий розвиток особистості виходить за межі стандартного відтворення, формуючи здатність до рефлексивного самопізнання. Практична спрямованість полягає в тому, що інтеграція діалогічних стратегій у шкільний процес створює психологічно безпечне середовище для самовираження. Вона допомагає учням формувати конструктивні способи вирішення суперечностей та сприяє підвищенню академічної та соціальної мотивації. До окремих додаткових зауваг належить те, що, впроваджуючи методичне забезпечення, педагог повинен не лише ставити запитання, а й активно підтримувати учня у внутрішньому діалозі, спрямовувати рефлексію і стимулювати критичне мислення.

Цифровізоване шкільне середовище представляє собою комплекс соціально-технологічних умов, у межах яких відбувається структурна трансформація комунікаційної, когнітивної та ідентичної діяльності підлітка. У ширшому розумінні цифрова школа – це не лише сукупність інформаційно-комунікаційних технологій, але й медіа-просоціальний простір, де інтерактивні платформи, соціальні мережі, віртуальні освітні сервіси та цифрові освітні ресурси створюють багатовимірний контекст навчання й спілкування. Важливо підкреслити, що цифрове освітнє середовище одночасно функціонує як простір для когнітивної активності та самовираження, а також як соціальна екосистема, що впливає на формування самоідентичності підлітка [14].

Оскільки характерною рисою цифровізованого освітнього середовища є мультимодальність комунікації, навчальна взаємодія відбувається через поєднання текстових, аудіальних, візуальних та інтерактивних форматів. Такий різножанровий медіапростір створює умови для розвитку складних когнітивних процесів. Передусім ідеться про діалогічне мислення. Підліток змушений одночасно сприймати різні типи сигналів. Учень координує інформаційні фрагменти та інтегрує змісти з різних джерел. Підліток формує власні оцінки у відповідь на зовнішні стимули. За таких умов діалогічне мислення постає як процес ментальної рефлексії та взаємодії інтелектуальних позицій. Саме воно набуває критичної значущості тоді, коли навчальний діалог виходить за межі класної кімнати й переноситься у постійно доступні цифрові платформи [1].

У цифровому освітньому середовищі істотно трансформується роль педагогічного процесу. Учитель перестає бути єдиним джерелом знань. Педагог дедалі частіше виконує функцію модератора діалогічної взаємодії. Така роль передбачає створення умов для активної участі учнів у навчальному діалозі. Підліток не лише споживає інформацію. Він навчається рефлексивно осмислювати власний досвід, формує критичне ставлення до інформаційних джерел. Учень співвідносить власну позицію з позиціями інших учасників освітнього процесу. Це сприяє розвитку мислення як діалогічної операції. Вона поєднує внутрішній рефлексивний діалог і міжсуб'єктну комунікацію. Саме така форма мислення виступає фундаментальною основою становлення самоідентичності підлітка в цифровому освітньому контексті.

Поряд із позитивними можливостями цифрове середовище породжує і специфічні психологічні виклики. Висока швидкість інформаційних потоків ускладнює глибоке осмислення змістів. Фрагментарність контенту порушує цілісність сприйняття. Алгоритмічний відбір інформації впливає на когнітивні та ціннісні орієнтації. Інформаційне перенавантаження може загострювати когнітивні труднощі та кризу ідентичності. У цих умовах від підлітка вимагається високий рівень медіаграмотності. Важливою стає емоційна стійкість. Необхідним є розвиток критичного мислення для осмислення власного життєвого досвіду.

Отже, цифровізоване шкільне середовище постає не лише технічною платформою навчання. Воно функціонує як складний соціально-психологічний контекст. Саме в ньому формуються діалогічні механізми мислення. Саме в ньому відбувається становлення самоідентичності підлітка. За цих умов діалогічне мислення є ключовим не тільки для ефективної комунікації та навчальної діяльності. Воно є необхідною умовою усвідомлення власного «Я» у взаємодії з багатовимірною цифровою та соціальною реальністю [14].

У цифровому середовищі суттєво змінюється роль педагогічного процесу: вчитель перестає бути єдиним джерелом знань і дедалі частіше виступає модератором діалогічної взаємодії. Така трансформація передбачає створення середовища, де підліток розвиває здатність не лише споживати інформацію, а й рефлексивно осмислювати власний досвід, формуючи критичне ставлення до інформаційних джерел та позицій інших учасників освітнього процесу. Це, у свою чергу, сприяє розвитку думки як діалогічної операції, що поєднує внутрішній рефлексивний діалог з міжсуб'єктною комунікацією, і виступає фундаментальною складовою становлення самоідентичності підлітка в цифровому освітньому контексті [1].

Отже, цифровізоване шкільне середовище виступає не лише технічною платформою, а й комплексним соціально-психологічним контекстом, що формує діалогічні механізми мислення й самоідентичність підлітка. У цих умовах діалогічне мислення є ключовим не тільки для ефективної комунікації та навчання, але й для усвідомлення власного «Я» у взаємодії з різноманітними цифровими та соціальними інтерфейсами реальності [14].

Цифровізоване шкільне середовище представляє собою комплекс соціально-технологічних умов, у межах яких відбувається структурна трансформація комунікаційної, когнітивної та ідентичнісної діяльності підлітка. У ширшому розумінні цифрова школа — це не лише сукупність інформаційно-комунікаційних технологій, але й медіа-просоціальний простір, де інтерактивні платформи, соціальні мережі та цифрові освітні ресурси створюють багатовимірний контекст навчання й спілкування. Важливо підкреслити, що цифрове освітнє середовище одночасно функціонує як простір для когнітивної активності та самовираження, а також як соціальна екосистема, що впливає на формування самоідентичності підлітка.

Цифровізація розширює межі навчального та соціального діалогу. Онлайн-платформи, віртуальні спільноти та освітні мережі створюють умови, у яких підліток конструює власну ідентичність через активну участь у дискусіях, створення контенту та взаємодію з іншими. Бубер наголошував, що істинне пізнання себе і становлення особистості відбувається через «Я-Ти» взаємодію, де особистість формується у діалозі з іншим, а не у відокремленому «Я-воно» [5]. В цифровому середовищі така взаємодія набуває нового виміру, оскільки «інший» може бути представлений через різні цифрові голоси, платформи та медіа.

Разом з тим цифрове середовище створює й специфічні психологічні виклики: стрімкість інформаційних потоків, фрагментарність контенту та алгоритмічний вплив можуть посилювати когнітивні труднощі та загострювати кризу ідентичності. У цьому контексті діалогічне мислення виступає компенсаторним механізмом, інтегруючи різномірний досвід підлітка у цілісну систему смислів і допомагаючи сформувати рефлексивне, критично налаштоване «Я». Як показує досвід сучасних досліджень, саме через активну участь у цифровому діалозі підліток здобуває можливість не лише адаптуватися до цифрової реальності, а й усвідомлено формувати власну самоідентичність.

Нами було з'ясовано, що діалогічне мислення у шкільному середовищі формується не стихійно, а за наявності спеціально організованих педагогічних умов: відкритих запитань, проблемних ситуацій, взаємної поваги до думки учня, педагогіки партнерства.

Сучасні українські дослідження [6] встановлюють зміст освітнього діалогу як механізму розвитку суб'єктності, що безпосередньо пов'язано з формуванням самоідентичності підлітка.

Отже, метою дослідження було встановлення взаємозв'язку між рівнем сформованості діалогічного мислення та показниками самоідентичності підлітків у шкільному середовищі. Така ціль зумовила необхідність проведення комплексної теоретико-емпіричної роботи, спрямованої на виявлення психологічних і педагогічних закономірностей цього процесу.

У дослідженні взяли участь 120 учнів 7–9 класів закладів загальної середньої освіти, віком від 13 до 15 років. Вибірка формувалася з урахуванням репрезентативності за віком, статтю та навчальною підготовкою, що забезпечувало адекватне відображення особливостей розвитку діалогічного мислення та процесів формування самоідентичності в підлітковому віці. Учасники експерименту проходили комплекс психолого-педагогічних методик, спрямованих на оцінювання рівня розвитку діалогічного мислення, здатності до внутрішньої та міжособистісної рефлексії, а також формування ціннісно-смыслових орієнтацій у цифровому шкільному середовищі. Експериментальна робота проводилася з дотриманням етичних норм дослідження неповнолітніх, з письмовою згодою батьків або опікунів та з дотриманням принципу добровільності участі.

Ми використовували такі методи дослідження: методика «Статуси ідентичності» (адаптація J. Marcia); опитувальник рівня діалогічного мислення (авторська модифікація на основі діалогічних шкал); метод спостереження за навчальною взаємодією; статистичні методи: кореляційний аналіз Пірсона, t-критерій Стюдента.

Результати дослідження та обчислення.

Кількісний аналіз

Показник		Середнє значення (M)	Стандартне відхилення (SD)
Рівень мислення	діалогічного	3,82	0,61
Сформованість самоідентичності		3,67	0,58

Кореляційний аналіз довів наявність **статистично значущого зв'язку** між рівнем діалогічного мислення та сформованістю самоідентичності підлітків:

$r = 0,64$; $p \leq 0,01$

Представлені дані дозволяють зробити висновок щодо того, що підвищення рівня діалогічності освітньої взаємодії супроводжується зростанням показників особистісної визначеності, рефлексії та відповідальності за власний вибір.

Порівняльний аналіз

Учні, які навчалися в умовах діалогічно орієнтованого навчання (експериментальна група), показали статистично вищі результати за шкалою «досягнута ідентичність» ($t = 2,87$; $p \leq 0,05$) порівняно з контрольною групою.

Обговорення результатів підтверджують положення сучасних досліджень [3] згідно з якими внутрішні діалогічні процеси є ключовими для формування стабільної самоідентичності в підлітковому віці. Деякі додаткові зауваги щодо інтерпретації результатів стосуються впливу позашкільних факторів (соціальні мережі, сімейне середовище), що потребують подальшого аналізу.

Таким чином, ми зазначаємо, що діалогічне мислення є психолого-філософським феноменом, що виконує системоутворювальну роль у формуванні самоідентичності підлітка. Проведене емпіричне дослідження доводить що освітній діалог сприяє розвитку рефлексії, самосвідомості та суб'єктної позиції учня. Представлені дані

підтверджують наявність статистично значущого зв'язку між діалогічністю навчального середовища та рівнем сформованості самоідентичності.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується посиленням уваги до особистісного виміру навчання, зокрема до проблеми формування самоідентичності підлітка в умовах шкільного середовища.

Сенс дослідження полягав у виявленні внутрішніх психолого-філософських механізмів, що забезпечують становлення особистісної цілісності учня в умовах соціальної, культурної та інформаційної нестабільності. Нами було з'ясовано, що одним із ключових таких механізмів є діалогічне мислення, яке забезпечує не лише когнітивний розвиток, а й формування здатності до саморефлексії, самовизначення та відповідального вибору. У психологічному вимірі діалогічне мислення пов'язується з розвитком рефлексивних процесів, метакогнітивних умінь та внутрішнього діалогу особистості. Необхідно уточнити значення цього феномену саме для підліткового віку, коли відбувається інтенсивний пошук відповіді на питання «Хто я?» та «Яким я хочу бути?». Самоідентичність у сучасних дослідженнях трактується як багатовимірна структура, що охоплює особистісний, соціальний, навчальний та ціннісний компоненти. Представлені дані сучасних досліджень [3] дозволяють зробити висновок, що ідентичність формується не лінійно, а через кризові стани, сумніви та діалог внутрішніх позицій.

Нами було встановлено зміст діалогічного мислення як інтегративної здатності особистості, яка передбачає бачення багатоваріантності смислів, прийняття існування альтернативних позицій, співвіднесення власної точки зору з позиціями інших та здійснення рефлексивного аналізу власних переконань. Аналіз педагогічної практики довів низку закономірностей, відповідно до яких саме діалогічно організоване навчання сприяє формуванню у підлітків відчуття суб'єктності та особистісної значущості. Діалогічне мислення є фундаментальним психолого-філософським феноменом, що визначає якість особистісного розвитку підлітка, а самоідентичність формується ефективніше в умовах діалогічно організованого освітнього середовища. Представлені емпіричні дані підтверджують наявність статистично значущого зв'язку між рівнем діалогічного мислення та сформованістю самоідентичності.

Перспективи дослідження полягають у розробленні діалогічних моделей навчання для різних освітніх галузей і вікових груп, а також у подальшому вивченні внутрішнього діалогу як механізму особистісного зростання. До них належать вивчення довготривалого впливу діалогічного навчання, аналіз цифрового діалогу в умовах онлайн-освіти та розроблення діагностичних інструментів для оцінювання рівня діалогічного мислення, що дозволить більш цілісно оцінювати процес формування самоідентичності підлітків у сучасному цифровізованому освітньому середовищі.

Висновки

Представлені дані дозволяють зробити висновок, що діалогічне мислення виступає фундаментом формування самоідентичності підлітка у шкільному середовищі. Воно забезпечує не механічне запам'ятовування матеріалу, а розвиток рефлексивної компетентності, здатності до оцінки, саморегуляції та соціального самовираження. Діалогічне мислення стимулює формування внутрішнього рефлексивного діалогу, який поєднує індивідуальні когнітивні процеси з міжособистісною взаємодією, створюючи умови для усвідомленого вибору та розвитку критичного мислення.

Нами було з'ясовано, що умови навчального діалогу прямо корелюють зі зростанням здатності підлітків до самостійного мислення, творчої обробки інформації та конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Активна участь у діалогічно організованому навчальному процесі сприяє розвитку комунікативної компетентності,

толерантності до альтернативних точок зору та здатності аргументовано обґрунтовувати власну позицію.

Крім того, результати дослідження демонструють, що формування самоідентичності підлітка у цифровізованому освітньому середовищі значною мірою залежить від інтеграції соціального досвіду та внутрішньої рефлексії. Діалогічне мислення виступає механізмом, який дозволяє організувати та осмислити багатовимірні комунікативні й інформаційні потоки, що є особливо актуальним у сучасній цифровій школі. Це сприяє розвитку особистісної цілісності, відповідальності за власні рішення та здатності до самовизначення в умовах складного соціально-педагогічного контексту.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та апробації моделей діалогічного навчання для різних освітніх галузей і вікових груп, а також у створенні системних методичних рекомендацій щодо стимулювання внутрішнього діалогу та розвитку когнітивно-рефлексивних компетентностей підлітків. Крім того, подальший аналіз впливу цифрових платформ на процеси самоідентифікації дозволить уточнити механізми інтеграції зовнішніх і внутрішніх смислових позицій у формуванні стійкої ідентичності учня. Таким чином, результати дослідження підтверджують, що діалогічне мислення є не лише когнітивним, а й психолого-філософським ресурсом особистісного розвитку підлітка.

Список використаних джерел

1. Baeva L.V. Digital Dialogue in Learning: Cognitive, Social, Existential Features and Risks URL: https://journals.rudn.ru/philosophy/article/view/31376/en_US?
2. Kelvin Seifert & Rosemary Sutton. Піаже Ж. Теорія когнітивного розвитку. niversity of Manitoba & Cleveland State University via Global Text Project 2022. URL: <https://surl.li/imwpfl> (дата звернення: 23.12.2025).
3. Martin, D. J., Pettit, S. K., Stacki, S. L., Smith, K. W., & Caskey, M. M.. Understanding Young Adolescent Identity and Experiences Through Internal Dimensions: A Scoping Review. 2025 URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/15/2/253?> (дата звернення: 12.12.2025).
4. Балл Г.О. Категорія гармонії в аналізі проблем освіти. 2013. URL: <https://surl.li/nolvzy> (дата звернення: 22.12.2025).
5. Бубер М. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. 2019. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://archive.org/details/Yaity> (дата звернення: 20.12.2025).
6. Бучма В. В. Діалогічна взаємодія як складова педагогіки партнерства. 2023. URL: <https://surl.li/mvocqg> (дата звернення: 21.12.2025).
7. Гуревич Р., Кадемія М., Опушко Н., Ільніцька Т., Плахотнюк Г. Роль цифрових технологій навчання в епоху цивілізаційних змін. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Вип. 62, 2021. С. 28–38. URL: <https://surl.li/nykpws> (дата звернення: 22.12.2025).
8. Дьяконов Г. В. Психологія діалогу: гіпотези емпіричного дослідження / Г. В. Дьяконов Психологія і особистість. 2015. № 2(2). С. 6-20. URL: <https://surl.li/mdeslc> (дата звернення: 21.12.2025).
9. Івашкевич Е., Столяренко О. Проблема розвитку діалогічних якостей пізнавальної діяльності старшокласників у навчальному процесі закладів середньої освіти. 2021. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2021-53.126-148> (дата звернення: 12.12.2025).
10. Карпенко Є. Вікова та педагогічна психологія : Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посібник. Дрогобич: Посвіт, 2014. 152 с.

11. Міндей Ю.В. Психологічні особливості ідентичності підлітків з переживанням самотності. 2024. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11375> (дата звернення: 10.12.2025).
12. Оліфер О. Соціально-філософський аналіз проблеми ідентичності особистості в аналітичній філософії. 2024. URL: <https://surl.lu/bxohqz> (дата звернення: 23.12.2025).
13. Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості : монографія / [за ред. : С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова]. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 540 с.
14. Сургунд Н., Козак А. Вплив сучасного інформаційного середовища та інтернету на формування власного «Я» підлітків. 2024. URL: <https://pt.khmnpu.edu.ua/index.php/pt/article/view/228> (дата звернення 02.01.2026).
15. Яновська Т.А. Особливості становлення ідентичності у підлітковому віці. 2014. URL: <https://surl.li/tiulgj> (дата звернення 02.01.2026).

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>